

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Twee klimaatzaken (Urgenda/Staat der Nederlanden en Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc), een vergelijkbare uitkomst

Groot, C. de

Citation

Groot, C. de. (2022). Twee klimaatzaken (Urgenda/Staat der Nederlanden en Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc), een vergelijkbare uitkomst. *Onderneming En Financiering*, 30(2), 20-28. doi:10.5553/OenF/157012472022030002003

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3513495>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Twee klimaatzaken (Urgenda/Staat der Nederlanden en Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc), een vergelijkbare uitkomst

C. de Groot

1 Inleiding

Stichting Urgenda (hierna: Urgenda) heeft de Staat der Nederlanden (hierna: de Staat) in 2013 gedagvaard. Urgenda vorderde een aan de Staat op te leggen bevel om het volume van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland 'te (doen) beperken', en wel tegen het einde van 2020, met een volumebeperking van ten minste 25% en liefst 40%, afgezet tegen het volume van de uitstoot in 1990. De rechtbank Den Haag heeft de vordering in 2015 toegewezen met een volumebeperking van 25%. Het gerechtshof Den Haag heeft het vonnis van de rechtbank in 2018 bekrachtigd. De Staat heeft beroep in cassatie ingesteld, maar de Hoge Raad heeft dit cassatieberoep verworpen en de uitspraak van het hof in stand gelaten.¹

Milieudefensie c.s. hebben Royal Dutch Shell plc (hierna: RDS), de moedervernootschap van het Shell-concern, in 2019 gedagvaard. Milieudefensie c.s. vorderden een aan RDS op te leggen bevel om de jaarlijkse uitstoot van CO₂ in de atmosfeer die het gevolg is van de bedrijfsactiviteiten van het Shell-concern te reduceren, en wel tegen het einde van 2030, met een volumebeperking van ten minste 25% en liefst 45%, afgezet tegen het volume van de uitstoot in 2019 (het jaar waarin Milieudefensie c.s. hun dagvaarding uitbrachten). De rechtbank heeft de vordering in 2021 toegewezen met een volumebeperking van 45%.²

De vordering van Urgenda en de vordering van Milieudefensie c.s. waren gebaseerd op art. 6:162 van het Burgerlijk Wetboek (BW) (onrechtmatige daad) en Urgenda en Milieudefensie c.s. procedeerden op basis van art. 3:305a BW (collectieve actie door belangenorganisaties). In de twee procedures voerden Urgenda en Milieudefensie c.s. aan dat de Staat respectievelijk RDS onrechtmatig handelden tegen

1 HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006, AB 2020/24, NJ 2020/41 (Staat der Nederlanden (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat)/Stichting Urgenda).

2 Rb. Den Haag 26 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5337, JOR 2021/208 (Vereniging Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc). Over de uitspraak: C. de Groot, *Petroleum and beyond*. De Rechtbank Den Haag verplicht het Shell-concern de uitstoot van CO₂ terug te brengen, NJB 2022/94 (in positieve zin), B.M. Katan, *Ieder het hare*. Enkele opmerkingen bij het klimaatvonnis tegen Shell, *Ondernemingsrecht* 2021/106 (in kritische zin), L. Smeehuijzen, *De veroordeling van Shell tot 45% CO₂-reductie in 2030*. Over legitimiteit en effectiviteit, NJB 2022/458 (over de uitspraak tegen de achtergrond van reguleringsfalen door de overheid). Vgl. C.C. van Dam, *Doorbraak in de aansprakelijkheid van moedervernootschappen*. Over drie Shell-nederlagen, het einde van een tijdperk en nieuwe paradigma's, in: J. van Bekkum e.a. (red.), *Geschriften vanwege de Vereniging Corporate Litigation 2020-2021*, Deventer: Wolters Kluwer 2021, p. 177-219.

Twee klimaatzaken (Urgenda/Staat der Nederlanden; Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc), vergelijkbare uitkomst

over de ingezetenen van Nederland. Door de uitstoot van broeikasgassen niet te beperken zou de Staat handelen in strijd met art. 2 en 8 van het (Europees) Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) en door de uitstoot van CO₂ niet te reduceren zou RDS ook handelen in strijd met onder meer art. 2 en 8 EVRM (zoals uitgelegd door het – bij dit verdrag ingestelde – Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)). Art. 2 EVRM beschermt het recht op leven: ‘Het recht van een ieder op leven wordt beschermd door de wet. Niemand mag opzettelijk van het leven worden beroofd’ (lid 1). Art. 8 EVRM beschermt het recht op privé-, familie- en gezinsleven: ‘Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie’ (lid 1).

De belangrijkste overwegingen van de Hoge Raad staan in de delen 5, 6, 7 en 8 van de uitspraak: ‘Verplichten de art. 2 en 8 EVRM de Staat tot het nemen van maatregelen?’, ‘Uitgangspunten bij beantwoording van de vraag tot welke concrete verplichting het voorgaande voor de Staat leidt’, ‘De 25-40%-doelstelling voor Annex I-landen’ en ‘Toelaatbaarheid van het gegeven bevel; politiek domein’. De kern van de uitspraak van de rechtbank Den Haag is deel 4: ‘De beoordeling’. In paragraaf 4.4, ‘De reductieverplichting van RDS’, beargumenteert de rechtbank via een aantal stappen ‘wat van RDS (...) kan worden verwacht tegenover de Nederlandse ingezetenen en de inwoners van het Waddengebied waar in de collectieve acties van Milieudefensie c.s. voor wordt opgekomen’ (r.o. 4.4.3).

In het vonnis van de rechtbank Den Haag in de procedure tegen RDS verwijst de rechtbank (uiteraard) naar het eerdere arrest van de Hoge Raad in de procedure tegen de Staat. Dit leidt tot opvallende overeenkomsten. De Hoge Raad wijst erop dat de Staat een ‘deelverantwoordelijkheid’ heeft om ‘het zijne’ te doen om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen (het woord *deelverantwoordelijkheid* komt elf keer voor en de woorden ‘het zijne’ komen vier keer voor). De rechtbank wijst erop dat ook RDS een ‘deelverantwoordelijkheid’ heeft om ‘het hare’ te doen om bij te dragen aan het tegengaan van gevaarlijke klimaatverandering (het woord *deelverantwoordelijkheid* komt twee keer voor en de woorden ‘het hare’ komen vier keer voor).

In de paragrafen hierna komt eerst achtergrondinformatie aan de orde (par. 2), en komen vervolgens de uitspraken van de Hoge Raad en van de rechtbank Den Haag aan bod, verdeeld over paragraaf 3 tot en met 8. Paragraaf 9 bevat een paar vragen.

2 Achtergrond: het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering en de Overeenkomst van Parijs

Een belangrijk internationaal verdrag op het gebied van klimaatverandering is het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering (de United Nations Framework Convention on Climate Change, het UNFCCC).³ Dit verdrag is op

3 Zie <https://unfccc.int>.

C. de Groot

9 mei 1992 gesloten in New York. Het verdrag is ingegeven door de zorg ‘dat door menselijke activiteiten de concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer aanzienlijk zijn toegenomen’, dat hierdoor het broeikaseffect toeneemt, met als gevolg opwarming van zowel de atmosfeer als het aardoppervlak, ‘hetgeen schadelijke invloed kan hebben op natuurlijke ecosystemen en de mens’.⁴ Het doel van het verdrag is het stabiliseren van de hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer op een zodanig niveau dat het klimaatsysteem niet verder wordt verstoord door een toename van die broeikasgassen als gevolg van ‘antropogene verstoring’ (art. 2). Art. 3 UNFCCC formuleert enkele beginselen: bescherming van het klimaatsysteem, waarbij de ontwikkelde landen voorop moeten lopen (lid 1), begrip voor de omstandigheden waarin ontwikkelingslanden verkeren, omdat die meer kwetsbaar zijn voor de gevolgen van klimaatverandering (lid 2), en een verplichting voor alle verdragspartijen om voorzorgsmaatregelen te nemen om de oorzaken van klimaatverandering te voorkomen of in te perken (lid 3). Daarnaast moeten alle verdragspartijen streven naar duurzame ontwikkeling (*sustainable development*) (lid 4), en met elkaar samenwerken om duurzame economische groei te bereiken, omdat duurzame economische groei juist ontwikkelingslanden de mogelijkheid geeft de problematiek van klimaatverandering het hoofd te bieden (lid 5). Het verdrag legt hier een uitdrukkelijk verband tussen enerzijds duurzame ontwikkeling en groei, en anderzijds de grotere mogelijkheden die duurzame ontwikkeling en groei bieden om de problemen van klimaatverandering tegen te gaan. Het verdrag zelf is terughoudend in het formuleren van verplichtingen. Zo bevat art. 4 de algemene verplichting voor alle verdragspartijen om samen te werken en plannen op te stellen ‘voor beheer van kustgebieden, watervoorraden en landbouw, en voor de bescherming en het herstel van gebieden, met name in Afrika, die worden getroffen door droogte en woestijnvorming, alsmede overstroming’ (lid 1 onder e). Wel heeft het verdrag twee bijlages. Die bijlages bevatten lijsten van met name ontwikkelde landen. De landen uit bijlage I moeten nationaal beleid vaststellen en op basis daarvan maatregelen nemen om klimaatverandering in te perken (art. 4 lid 2), en de landen uit bijlage II moeten ontwikkelingslanden ook financieel bijstaan (art. 4 lid 3).

De verdragspartijen kunnen nadere afspraken maken tijdens een Conferentie van Partijen (Conference of the Parties (COP): klimaatconferentie). Belangrijke klimaatconferenties zijn COP17 uit 1997 en COP21 uit 2015 geweest. Tijdens COP17 is het Protocol van Kyoto aangenomen en tijdens COP21 is de Overeenkomst van Parijs (ook wel het Akkoord van Parijs) aangenomen.⁵ Deze nadere afspraken hebben niet de (juridisch bindende) status van een verdrag, maar zijn (juridisch niet bindende, maar wel gezaghebbende) intergouvernementele overeenkomsten. De Europese Unie heeft zich (als zodanig) ook geëngaat aan de Overeenkomst

4 Uit de preambule bij het verdrag. De authentieke teksten van het verdrag zijn in het Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans.

5 Met als authentieke teksten weer het Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans.

Twee klimaatzaken (Urgenda/Staat der Nederlanden; Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc), vergelijkbare uitkomst

van Parijs.⁶ De Overeenkomst van Parijs wijst ook op het verband tussen duurzame ontwikkeling en het tegengaan van klimaatverandering. Art. 2 spreekt over een ‘wereldwijde reactie op de dreiging van klimaatverandering (...) in de context van duurzame ontwikkeling en inspanningen om armoede uit te bannen’ (lid 1). Dat moet onder meer gebeuren door de stijging van de wereldwijde gemiddelde temperatuur ruim onder de 2 graden Celsius te houden (ten opzichte van het pre-industriële niveau) en ernaar te streven die stijging te beperken tot 1,5 graden Celsius (onder a).

3 De vordering tegen de Staat en de vordering tegen RDS: het EVRM

De Hoge Raad gaat uitgebreid in op de uitleg die het EHRM heeft gegeven aan art. 2 en 8 EVRM. Het recht op leven in art. 2 EVRM omvat mede een positieve verplichting ‘om passende maatregelen te nemen om het leven te beschermen’, en die positieve verplichting kan ook betrekking hebben op ‘het handelen of nalaten van een staat in het kader van een natuur- of milieuramp’ (r.o. 5.2.2). Het recht op privé-, familie- en gezinsleven in art. 8 EVRM omvat eveneens een positieve verplichting ‘om redelijke en passende maatregelen (...) te nemen ter bescherming van individuen tegen mogelijk ernstige milieuschade’, en die positieve verplichting geldt tevens als ‘het risico aanwezig is van een ernstige milieuverontreiniging die het welzijn van personen kan aantasten’ (r.o. 5.2.3). Dan moet wel sprake zijn van een ‘reëel en direct’ gevaar. Art. 2 en 8 EVRM overlappen elkaar dus op dit punt. De Hoge Raad wijst er vervolgens op dat ‘de mogelijkheid van een sterke stijging van de zeespiegel, waardoor Nederland voor een deel onbewoonbaar kan worden’, inderdaad een reëel en direct gevaar is (r.o. 5.6.2), wat niet anders wordt doordat de uitstoot van broeikasgassen een wereldwijd fenomeen is. Daar komt bij dat de verplichting om op grond van art. 2 en 8 EVRM passende maatregelen te nemen tegen een dreigend gevaar betrekking heeft op zowel ‘mitigatiemaatregelen (maatregelen om de verwezenlijking van het gevaar te voorkomen)’ als ‘adaptatiemaatregelen (maatregelen om de gevolgen van die verwezenlijking op te vangen of te verzachten)’ (r.o. 5.3.2). Het eerste (de mitigatiemaatregelen) is een uiting van het zogenoemde voorzorgsbeginsel. Daarnaast speelt nog een ander beginsel een rol: dit is het effectiviteitsbeginsel, dat inhoudt dat de rechten in het EVRM ‘praktisch en effectief’ inzetbaar (moeten) zijn (r.o. 5.4.1). Verder wijst de Hoge Raad erop dat bij de uitleg van het EVRM wetenschappelijke inzichten en algemeen aanvaarde standaarden relevant zijn.

De rechtbank begint met enkele algemene opmerkingen. RDS bepaalt ‘het algemeen beleid’ van het Shell-concern (r.o. 4.4.4). De wereldwijde emissie van CO₂ in de dampkring die het gevolg is van de werkzaamheden van het Shell-concern is groter dan de emissie van veel landen, en is ook groter dan de emissie van Neder-

6 Besluit (EU) 2016/1841 van de Raad van 5 oktober 2016 betreffende de sluiting, namens de Europese Unie, van de Overeenkomst van Parijs, die is aangenomen in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering, PbEU 2016, L 282/1-3. Overeenkomst van Parijs (vertaling), PbEU 2016, L 282/4-18.

C. de Groot

land. De klimaatverandering die door CO₂-uitstoot wordt veroorzaakt, 'zal ernstige en onomkeerbare gevolgen hebben' voor Nederland (en het Waddengebied) en zal 'risico's' meebrengen voor de inwoners daarvan (r.o. 4.4.6). De temperatuurstijging in Nederland in vergelijking met de 'pre-industriële temperatuur' is hoog: ongeveer 1,7 graden Celsius tegenover een mondiaal gemiddelde van 0,8 graden Celsius. Ook benoemt de rechtbank risico's die het gevolg zijn van de klimaatverandering. Dat zijn gezondheidsproblemen en overlijden als gevolg van onder meer hitteperiodes, vaker voorkomende infectieziekten en een slechtere luchtkwaliteit. Verder speelt de 'waterproblematiek' een rol, bijvoorbeeld in de vorm van overstromingen, wateroverlast of juist watertekorten.

Vervolgens gaat de rechtbank in op art. 2 en 8 EVRM (en de overeenkomstige art. 6 en 17 in het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten). De daarin verwoorde mensenrechten zijn weliswaar geschreven voor de relatie tussen staten en burgers, maar zijn volgens de rechtbank zo fundamenteel dat zij ook een rol spelen in de verhouding tussen Milieudefensie c.s. en RDS. Dan leidt de rechtbank uit de Urgenda-uitspraak van de Hoge Raad af dat juist deze mensenrechten ook relevant zijn voor, en bescherming bieden tegen, klimaatverandering door CO₂-uitstoot. De conclusie van de rechtbank is: 'Het betoog van RDS dat de door Milieudefensie c.s. ingeroepen mensenrechten geen bescherming bieden tegen gevaarlijke klimaatverandering, gaat dus niet op' (r.o. 4.4.10).

4 De vordering tegen RDS: de Guiding Principles on Business and Human Rights

De (VN) Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP, ook wel de 'Ruggie principles') zijn opgesteld door John G. Ruggie, destijds de (VN) Special Representative of the Secretary-General on human rights and transnational corporations and other business enterprises. De (VN) Human Rights Council (die is ingesteld door de (VN) Algemene Vergadering⁷) heeft deze beginselen op 16 juni 2011 onderschreven.⁸ De rechtbank overweegt: 'De UNGP vormen een gezaghebbend en internationaal breed gedragen "soft law" instrument, waarin de verantwoordelijkheid van staten en bedrijven ten aanzien van mensenrechten is neergelegd' (r.o. 4.4.11). De UNGP brengen voor bedrijven een mondiale gedragsnorm mee om mensenrechten te respecteren. De verantwoordelijkheid van bedrijven op dit punt houdt niet alleen in dat zij zich moeten onthouden van het maken van inbreuken op mensenrechten, maar ook dat zij inbreuken op mensenrechten 'waarin zij een aandeel hebben', moeten aanpakken (r.o. 4.4.15).

7 Resolutie 60/251.

8 Resolutie 17/4.

Twee klimaatzaken (Urgenda/Staat der Nederlanden; Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc), vergelijkbare uitkomst

5 De vordering tegen de Staat en de vordering tegen RDS: het UNFCCC en de Overeenkomst van Parijs als opmaat naar een concrete uitstootbeperking

De Hoge Raad wijst erop dat het UNFCCC ervan uitgaat dat – omdat de uitstoot van broeikasgassen in alle landen plaatsvindt, en alle landen daaronder lijden – alle landen maatregelen moeten nemen. Dit komt naar voren in art. 3 lid 3 UNFCCC: alle partijen bij het verdrag ‘dienen voorzorgsmaatregelen te nemen om te anticiperen op de oorzaken van klimaatverandering, dan wel deze te voorkomen of in te perken, en de nadelige gevolgen daarvan te beperken’ (r.o. 5.7.3). De Overeenkomst van Parijs bevestigt dit nog eens. Hieraan voegt de Hoge Raad toe: ‘Dat inzicht stemt overeen met het zogenoemde “no harm”-beginsel, een algemeen aanvaard beginsel van internationaal recht dat inhoudt dat landen elkaar geen schade mogen berokkenen’ (r.o. 5.7.5). Daarbij overweegt de Hoge Raad nog wel: ‘De op de diverse klimaatconferenties gemaakte afspraken om de uitstoot te beperken, zijn – om voor de hand liggende (internationaal-)politieke redenen, die deels betrekking hebben op onderhandelingsstrategie – op zichzelf juridisch niet bindend’ (r.o. 6.2). Ook de rechtbank gaat in op de Overeenkomst van Parijs: de klimaatdoelstellingen in de Overeenkomst zijn ‘de weerslag van de best beschikbare wetenschappelijke bevindingen in de klimaatwetenschap’ (r.o. 4.4.27). ‘Daar bestaat internationaal breed gedragen consensus over.’ Die klimaatdoelstellingen zijn weliswaar niet bindend, maar gaan ervan uit dat de opwarming van de aarde maximaal 1,5% mag zijn en in ieder geval in 2100 ruim minder dan 2% moet zijn.

6 De vordering tegen de Staat en de vordering tegen RDS: het Intergovernmental Panel on Climate Change en de concretisering van de uitstootbeperking

Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) is een initiatief van het United Nations Environment Programme en de World Meteorological Organization.⁹ De (VN) Algemene Vergadering heeft dit initiatief onderschreven.¹⁰ Het IPCC heeft tot taak wetenschappelijk onderbouwde beleidsadviezen op te stellen over de klimaatproblematiek.

De Hoge Raad stelt vast dat Nederland op grond van het EVRM verplicht is de uitstoot van broeikasgassen te beperken, waarbij de mate waarin Nederland dat doet vooral aan de regering en het parlement is. Dat neemt niet weg dat de rechter wel mag beoordelen of de Staat minder maatregelen neemt ‘dan overeenkomt met hetgeen evident de ondergrens van zijn aandeel is in de maatregelen die wereldwijd tegen een gevaarlijke klimaatverandering moeten worden genomen’ (r.o. 6.3). De rechter kan ook ‘vaststellen wat in elk geval, naar zeer breed gedragen en mede in de klimaatwetenschap gefundeerde opvatting van staten en internationale organisaties, is aan te merken als de minimale “fair share” van de Staat’. Bij de interpreta-

9 Zie www.ipcc.ch.

10 Resolutie 43/53.

tie van het EVRM speelt ook de ‘common ground-methode’ een rol, die inhoudt dat de evolutie van de rechtsontwikkeling in de staten die partij zijn bij het EVRM mede richtinggevend is (r.o. 5.4.2). Het IPCC heeft aangegeven dat – om de doelstellingen in de Overeenkomst van Parijs te bereiken – de Annex I-landen hun emissie van broeikasgassen moeten beperken met 25% tot 40% in 2020 en 80% tot 95% in 2050, afgezet tegen de uitstoot in 1990. De range 25% tot 40% in 2020 is onderschreven door COP16, COP17, COP18, COP19, COP20 en COP21. De Hoge Raad overweegt dat dit een *common ground* vormt die van belang is bij de interpretatie van het EVRM. Dit brengt de Hoge Raad tot de overweging ‘dat de Staat onvoldoende heeft onderbouwd dat het in een verantwoord beleid ter voorkoming van een gevaarlijke klimaatverandering zou passen om voor 2020 minder reductie van de uitstoot van broeikasgassen na te streven dan in elk geval 25%’ (r.o. 7.5.1).

Ook de rechtbank sluit aan bij het IPCC. De rechtbank leidt uit de rapporten van het IPCC af ‘dat breed gedragen consensus bestaat dat om de opwarming tot 1,5°C te beperken, moet worden gekozen voor reductiepaden waarin de CO₂-uitstoot in 2030 met netto 45% is teruggebracht ten opzichte van 2010’ (r.o. 4.4.29; de rechtbank overweegt ook dat het IPCC voor de periode daarna (inmiddels) uitgaat van een reductie van de CO₂-uitstoot in 2050 met netto zelfs 100%). De rechtbank komt dan tot de conclusie ‘dat RDS bij het formuleren van het concernbeleid van de Shell-groep tot richtsnoer moet nemen dat de CO₂-uitstoot van de Shell-groep (...) in 2030 45% netto lager is dan het niveau van 2019’ (het jaar waarin Milieudefensie c.s. hun dagvaarding uitbrachten) (r.o. 4.4.32).

7 De vordering tegen RDS: drie uitstootscopes

De rechtbank maakt een onderscheid tussen de CO₂-uitstoot door het Shell-concern zelf en de CO₂-uitstoot door zijn zakelijke relaties. De zakelijke relaties van het Shell-concern zijn de toeleveranciers (als het ware *upstream*) en de eindgebruikers (als het ware *downstream*). Hierbij horen drie uitstootscopes. Scope 1-emissies zijn de emissies van CO₂ door RDS en haar dochtervennootschappen bij het uitoefenen van hun eigen bedrijfsactiviteiten. Scope 2-emissies zijn de emissies van CO₂ door toeleveranciers bij wie het Shell-concern onder meer elektriciteit, stroom en warmte inkoop voor de eigen bedrijfsactiviteiten. Scope 3-emissies zijn de emissies van CO₂ door de eindgebruikers van de producten (zoals benzine) die het concern maakt. Omdat RDS het algemeen beleid van het Shell-concern bepaalt, is RDS verantwoordelijk voor de reductie van de CO₂-uitstoot van het Shell-concern zelf. Deze reductieverplichting is een ‘resultaatsverbintenis’ (r.o. 4.4.23). De reductieverplichting voor de scope 2-emissies en de scope 3-emissies, waar RDS en haar dochtervennootschappen minder invloed op hebben, is ‘een zwaarwegende inspanningsverplichting’ (r.o. 4.4.24). Hier ‘kan van RDS worden verwacht dat zij de nodige stappen neemt om de ernstige risico’s als gevolg van de door hen gegenereerde CO₂-uitstoot op te heffen of te voorkomen en haar invloed aanwendt om eventueel voortdurende gevolgen zo veel mogelijk te beperken’. Wat betreft de scope 2-emissies kan het Shell-concern dat doen via zijn inkoopbeleid, en wat be-

Twee klimaatzaken (Urgenda/Staat der Nederlanden; Milieudefensie c.s./Royal Dutch Shell plc), vergelijkbare uitkomst

treft de scope 3-emissies 'is RDS vrij te beslissen om geen nieuwe investeringen te doen in exploraties en fossiele brandstoffen en het door de Shell-groep aangeboden energiepakket te wijzigen' (r.o. 4.4.25).

8 De vordering tegen de Staat en de vordering tegen RDS: nog een laatste verweer

De Staat had erop gewezen dat de rechter niet over mag gaan tot het maken van 'politieke afwegingen' (r.o. 8.3.1). Het antwoord van de Hoge Raad hierop is duidelijk: de regering en het parlement gaan weliswaar over de besluitvorming over de reductie van broeikasgassen, maar binnen de grenzen van het recht, dus ook binnen de grenzen van het EVRM, waaronder art. 2 en 8 EVRM: 'Het hof kon in dit geval dan ook tot het oordeel komen dat de Staat in elk geval tot genoemde reductie van minimaal 25% in 2020 gehouden is' (r.o. 8.3.5).

RDS had erop gewezen dat een reductieverplichting ertoe zou kunnen leiden dat concurrenten van het Shell-concern bevoordeeld zouden worden en dat daardoor concurrentievervalsing zou kunnen ontstaan. Het antwoord van de rechtbank hierop is duidelijk: 'Het met de reductieverplichting gediende belang legt echter meer gewicht in de schaal dan de bedrijfseconomische belangen van de Shell-groep die worden gediend met onverkorte handhaving of zelfs groei van deze activiteiten' (r.o. 4.4.53).

9 Vragen

Welke andere ondernemingen zouden, zoals RDS, in een rechterlijke procedure kunnen worden veroordeeld tot reductie van de CO₂-uitstoot die het gevolg is van hun bedrijfsactiviteiten, mede in concernverband? De rechtbank Den Haag wijst erop dat RDS niet zomaar een onderneming is: de wereldwijde emissie van CO₂ in de dampkring die het gevolg is van de werkzaamheden van het Shell-concern is groter dan de emissie van veel landen, en is ook groter dan de emissie van Nederland. Met andere woorden: RDS is een onderneming die een aanzienlijke impact heeft op het gebied van CO₂-uitstoot. In dit verband is interessant dat de Europese Commissie op 23 februari 2022 een voorstel voor een richtlijn over passende zorgvuldigheid in het bedrijfsleven op het gebied van duurzaamheid heeft gepubliceerd.¹¹ Het voorgestelde art. 12 lid 1 van deze richtlijn verplicht ondernemingen van een bepaalde omvang tot het vaststellen van een plan 'om ervoor te zorgen dat het bedrijfsmodel en de strategie van de onderneming verenigbaar zijn met de overgang naar een duurzame economie en met de beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5°C, overeenkomstig de Overeenkomst van Parijs'. Het gaat daarbij om ondernemingen uit de EU/EER die wereldwijd meer dan vijfhonderd

11 Voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake passende zorgvuldigheid in het bedrijfsleven op het gebied van duurzaamheid en tot wijziging van Richtlijn (EU) 2019/1937 gepubliceerd (voor de EER relevante tekst) (COM(2022)71 final, 2022/0051 (COD)).

C. de Groot

werknemers hebben en *wereldwijd* een netto-omzet hebben van meer dan € 150 miljoen (vergelijk art. 2 lid 1 onder a), en om ondernemingen *uit 'een derde land'* die *in de EU/EER* een netto-omzet hebben van meer dan € 150 miljoen (vergelijk art. 2 lid 2 onder a). Ook hier gaat het, net als bij RDS, om ondernemingen die vanwege hun omvang een aanzienlijke impact kunnen hebben op het gebied van CO₂-uitstoot. De uitspraak van de rechtbank Den Haag, en ook dit richtlijnvoorstel, duidt erop dat vooral grote ondernemingen in een rechterlijke procedure kunnen worden aangesproken op hun CO₂-uitstoot.

Kunnen aandeelhouders voor wie klimaat een belangrijk issue is naar de rechter gaan om de onderneming waarin zij aandeelhouder zijn aan te spreken op de CO₂-uitstoot? Daarvoor lijken zeker mogelijkheden te bestaan. Een eerste mogelijkheid kan een enquêteprocedure zijn. Aandeelhouders wenden zich in dat geval tot de Ondernemingskamer met het verzoek een onderzoek te gelasten naar het beleid en de gang van zaken van een rechtspersoon. De toets van de Ondernemingskamer is of sprake is van gegronde redenen om aan een juist beleid of juiste gang van zaken te twijfelen. Als het onderzoek daartoe aanleiding geeft, kan de Ondernemingskamer in de vervolgfase van de procedure (wederom op verzoek) vaststellen dat sprake is van wanbeleid. Het zou interessant zijn als aandeelhouders in de (nabije) toekomst een dergelijke procedure zouden beginnen om het klimaatbeleid van een onderneming ter discussie te stellen. Dan moet het in beginsel wel gaan om aandeelhouders die ten minste 10% van het geplaatste kapitaal verschaffen, of bij een beursgenoteerde vennootschap aandeelhouders die aandelen hebben die een beurswaarde vertegenwoordigen van ten minste € 20 miljoen.

Een tweede mogelijkheid zou een procedure kunnen zijn op basis van art. 3:305a BW (collectieve actie door belangenorganisaties). De eisende aandeelhouders zouden dan procederen via een door hen opgerichte vereniging of stichting ten behoeve van de belangen van alle aandeelhouders. De basis van de vordering zou kunnen zijn dat de onderneming, door onvoldoende mee te gaan in de energietransitie, in de problemen zal komen, waardoor de waarde van de aandelen daalt (en dat leidt weer tot schade voor alle aandeelhouders). Ook zo'n procedure zou een interessante ontwikkeling zijn.